

Waarde IE-genoten,

Wat een eer en genoegen om vanavond iets te vertellen tijdens dit IE-Diner.

Voordat ik het woord neem laat ik graag eerst een treffend openingsplaatje zien.

Kenners onder ons weten: dit is natuurlijk Arjan Ederveen. En wie dit niet meteen herkent: dit is de legendarische televisieserie “30 minuten”. Aflevering: “Geboren in een vreemd lichaam”.

Ederveen speelt hier een Groningse boer, Tjalling. Hij rijdt op de tractor, heeft een jong gezin en heeft het gevoel ‘anders’ te zijn. “Maar wat dat dan was”, dat was hem niet helemaal duidelijk.

Nou, wij kunnen denk ik vrij snel vaststellen dat er inderdaad iets was. Want de lange blanke boer verwerd zomaar tot een Afrikaan. En niet zomaar één.

Tjalling kreeg uitgerekte oren, een donkergetinte huid, een speer, lendelapje. En uiteindelijk ook een mondring. Oftewel: alles erop en eraan en meer dan dat.

Midden jaren '90 leidde dit tot grote hilariteit. Maar vooral ook tot heel veel positieve gespreksstof. Zeker toen Tjalling na een zogenaamde “cultuurtransplantatie” van blanke boer naar zwarte Afrikaan, ook nog eens naar Afrika vertrok. Want logisch, hij wilde uiteindelijk ook met “gelijken” verkeren. Het mocht echter niet zo zijn, want helaas hadden de Afrikanen óók door dat Tjalling anders was. Uiteindelijk werd hij dan ook verstoten.

Zonder gekheid: dit was natuurlijk satirisch bedoeld, als satire op reality-tv. Reality-tv die ook in die tijd al regelmatig ging over transseksuelen. Vanwege de briljante uitvoering werd de serie bekroond met een Gouden Kalf en meerdere andere prijzen.

Ondanks de gevoelige thematiek, werd er in die tijd niemand ontslagen of geboycot. Laat staan vermoord. Het vrije debat vierde hoogtij. En satire en humor pur sang ook. Ongeacht wie er op de hak werd genomen en hoe.

Overigens zou deze boer – anders dan Jan Smit – een perfect portretmerk kunnen deponeren. Hoe grotere oorlellen hoe beter. En dan heb ik het nog niet eens over zijn *kenmerkende lichaamshouding*. Het bekende Naturiste-arrest is er niets bij.

Uiteraard is het grappig en gechargeerd bedoeld, van die merk- en portretrechten. Maar wat ik wil aanstippen is het straffeloze kunnen choqueren en op de hak nemen. Je was vrij in je zeggen en doen, thuis, op kantoor maar ook op televisie.

En je kon zelfs je portretmerk deponeren. *I rest my case*, Jan Smit, want zelfs Catherine Keyl kreeg het voor elkaar.

Zij had namelijk wél een portretmerk, al in de jaren '90. En ze zette dat merk als wapen in ook, in haar bekende zondoorlatende-badpakkenzaak tegen roddelblad Privé. Ze verloor dat weliswaar, maar niét omdat het merk of de houdbaarheid daarvan werd betwist.

Als IE-specialisten weten we natuurlijk allemaal dat de toets voor een depot destijds lichter was dan nu. Ware het niet dat Catherine Keyl wellicht wel een wat meer onderscheidend uiterlijk had dan Jan Smit. Ze had in ieder geval een bril. Maar of dat rechtvaardigt dat Jan Smit dan nu als “te gewoon” wordt beschouwd?

Het roept tegelijk de angstige vraag op: worden we niet allemaal “te gewoon”? Zijn we nog wel onszelf en durven we nog wel boven het maaiveld uit te steken zoals destijds Bridget Jones? Of is het steeds meer “keeping up appearances”? Mond dicht en glimlachen?

Zeker nu de publieke schandpaal non-stop volhangt, letten we wel op met wat we doen en zeggen. Want die schandpaal is tegenwoordig overal. Niet alleen door juicekanalen zoals die van Yvonne Coldeweijer, maar ook door bijna 18 miljoen Nederlanders die graag klikken. En die hun weetjes ongefilterd op social media gooien. Met name X, het vroegere Twitter wordt door velen (waaronder ook collega-advocaten) gezien als “open riool”. Sander Schimmelpenninck maakte er zelfs een hele serie over (Sander versus de socials).

Roddels worden ook niet meer opgedaan door het huisvuil van Bekende Nederlanders door te zoeken, of door op de dansvloer nét even tegen die dronken volkszanger aan te schurken. Nee, de echte roddels komen tegenwoordig bovendrijven via fouterikken die meteen de kliklijn bellen als een BN'er of politicus z'n auto een keer in een andere straat parkeert. *Bye bye, private life*. We hebben opeens 18 miljoen glurende burens.

Ook de dorpspomp op de werkplek draait vele uren. Want waar rook is, is nog méér rook. En met een rookmachine ontstaat het beginnende vuurtje vanzelf wel. Je kijkt als werkgever wel uit om aan de verkeerde kant van de

streep te komen staan. Als je normaal doet doe je écht al gek genoeg. Grappen en smerige verhalen bewaar je voor thuis.

Ik overdrijf ook hier uiteraard. Want er is natuurlijk terecht aandacht voor gedragingen die te lang wél over die streep gingen, zonder dat er werd ingegrepen. En dan heb ik het niet alleen over The Voice, de NOS en mijn favoriete voetbalclub Ajax.

Maar terug naar het huidige tijdsbestek. Want zorgelijk is het als niemand meer iets durft te zeggen of doen. Zeker omdat het collectief “in de pas” lopen direct de vrije meningsuiting raakt. Het recht om te zijn wie je wilt, zoals onze Tjalling. Maar vooral ook het recht om te zeggen en publiceren wat je wilt. Of te publiceren wat je zou móeten publiceren, zeker als krant of nieuwsprogramma. Want als medium ben je immers een *public watchdog*. En dat brengt niet alleen rechten mee maar ook plichten.

Die uitingsvrijheid en het bewaken daarvan is waar het mij om te doen is. Ik vraag daar graag aandacht voor én prioriteit. En ook voor de manier wáárop we die vrijheid bewaken. Ook onderling. Want wij, advocaten, rechters, merkgemachtigden en andere IE-beoefenaars, zijn immers hoeders van het recht en de rechtstaat. En daar valt de bescherming van het vrije woord onder.

Het is aan ons om na te gaan of er grenzen worden overschreden. Het is ook aan ons om die grenzen te bewaken, desnoods in kort geding. Ook als die grenzen “poreus” lijken, zoals Arnon Grunberg dat zo mooi zegt (in de context van grensoverschrijdend gedrag en het asielbeleid).

Het is ook aan ons om preventieve censuur te voorkomen, wat uitgangspunt is in onze rechtstaat. We dicteren kranten niet vóóraf wat ze wel of niet mogen schrijven, we toetsen alleen achteraf. De recente zaak tussen het AD en onze collega Royce de Vries verbaast dan ook. En verontwaardigt, zeker bij journalisten. Er moet wel heel wat aan de hand zijn, zeker nu de media daar het onderspit delven en dat écht uitzonderlijk is.

En als je het dan hebt over dat vrije woord dat in het gedrang komt, sta ik graag stil bij Theo van Gogh. Tot 20 jaar geleden hield hij een aantal van ons regelmatig bezig met zijn ernstige beledigingen en de vetes die daarop volgden. Daarnaast hield hij ook graag de maatschappij en media levendig en wakker. Vind ervan wat je wil, maar verfrissend en treffend was het. Er gebeurde tenminste iets.

Hem een voorvechter van de vrije meningsuiting noemen is een *understatement*. Hij was vooral voorvechter van de vrijheid om te beledigen. Graag en vaak. Anders dan anderen ging hij ook door en zwichtte hij voor niets. Ook niet nadat hij herhaaldelijk gewaarschuwd was. Het leidde uiteindelijk tot zijn dood.

Er was maar één Van Gogh. Net zoals er maar één Salman Rushdie is. Inmiddels blind aan één oog, na een aanval die hij tenauwernood overleefde. Maar schrijven kan hij nog. Met moeite maar hij kan het en doet het. En er was ook maar één Pim Fortuyn.

Van alles durven, zeggen en bekritisieren, twintig jaar geleden, naar steeds meer onze mond houden, is een grote verandering. En het gaat nog verder. Want juist door de huidige cancelcultuur doen we al aan zelfcensuur nog vóóordat we een grap maken in een groep, of voordat we een boek of speech schrijven. Want kan ik dit eigenlijk nog wel zeggen? En wat kunnen de mogelijke gevolgen zijn?

Maar ook voordat de huidige cancelcultuur ontstond, deden we al aan zelfcensuur. Het NRC interviewde kort na de dood van Van Gogh verschillende cabaretiers en columnisten. Iedereen gaf toe aan zelfcensuur te doen. Ook Youp van het Hek en zelfs Hans Teeuwen. Bepaalde grappen maakten ze niet meer. Vanwege de vrees het te moeten bekopen met de dood. Kortom: de strijd van Van Gogh was nutteloos geweest, zo vonden velen.

Terug naar het heden. We zijn geworden tot leden van een angstcultuur. Een angstcultuur mét een cancelcultuur. Daar zouden we toch weg van moeten willen blijven? Want we hebben zolang gestreden om de eigen vrijheden, normen en waarden te verkrijgen. Terwijl we nu het liefst onder de grens van dat maaiveld blijven liggen.

In deze tijd van fake news, valse beschuldigingen en doodsverwensingen (ook aan ons adres) en toenemende repressieve tolerantie, hoop ik dat wij daar weerstand aan blijven bieden. En dat wij onszelf durven te zijn en ons blijven uitspreken. En steun zoeken bij elkaar, collegiaal of in vertrouwen als dat nodig is.

Ik breng graag een toast uit op Theo van Gogh. En op ons allemaal.

Dank voor jullie luisterend oor.

Charissa Koster